

König, Tomáš

**Príspevok k včasnostredovekému osídleniu Tomášikova a okolia, okr.
Galanta**

Archaeologia historica. 2004, vol. 29, iss. [1], pp. 415-418

ISBN 80-7275-049-6

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140586>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

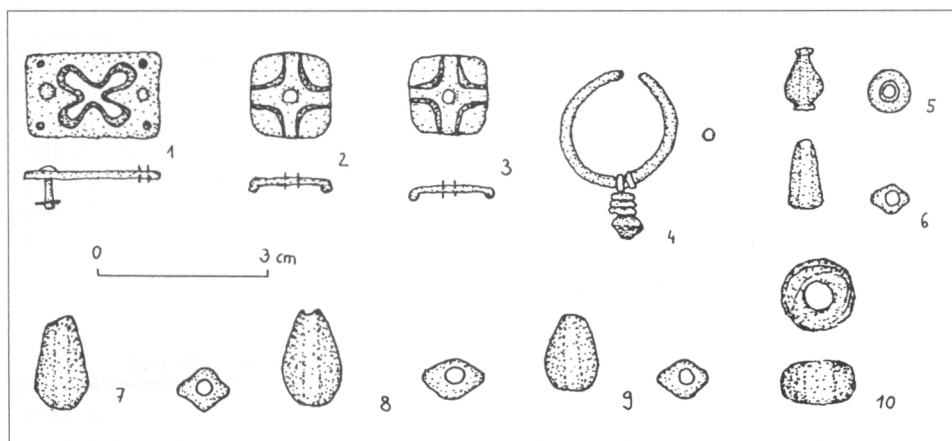
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Príspevok k včasnostredovekému osídleniu Tomášikova a okolia, okr. Galanta

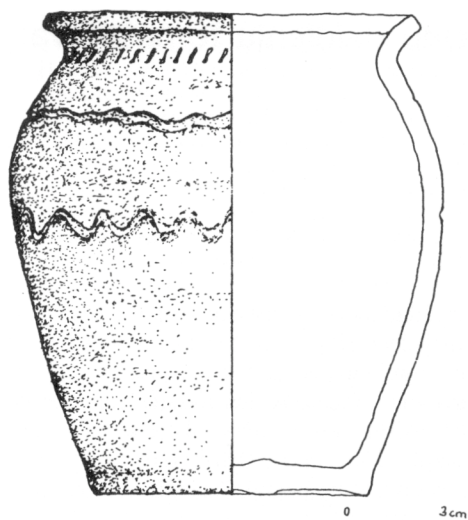
TOMÁŠ KÖNIG

Územie, na ktoré sa zameriava pozornosť predkladaného príspevku – okolie obcí Tomášikovo a Vozokany je situované v oblasti Podunajskej nížiny, pričom osou a modelačným činiteľom tohto celku bola oddávna Čierna Voda, ktorej meniaci sa tok vytváral zo svojich usadenín vyvýšene ploché terénne vlny. Na formovaní reliéfu sa taktiež podieľala aj veterná erózia, pričom jeden zo súvislých pásov eolických sedimentov sa tiahne aj cez toto územie – od Abrahámu cez Sládkovičovo a Košúty, Mostovú a Tomášikovo (Ištok–Ižóf 1990, 149). Vzhľadom na neskorý ústup súvislých vodných plôch z tohto územia, stávali sa práve oni miestami na ktorých sa koncentrovalo osídlenie už od mezolitu. Publikované aj nepublikované včasnostredoveké nálezy z Tomášikova sme sa preto pokúsili zasadiť do rámca kontinuity osídlenia územia, ktorého prírodné pomery si dlhodobo uchovávali nestabilný charakter a boli vystavované častým záplavám až do novoveku (Ištok–Ižóf 1990, 155).

Lokalita „Pri cintoríne“ sa nachádzala na dnes už neexistujúcej pieskovej dune situovanej na JZ okraji obce Tomášikovo. Táto ťažbou piesku zdevastovaná duna o rozmeroch 250×150 m bola pôvodne orientovaná v smere SZ–JV. Lokalitu preskúmali P. Ištok a J. Ižóf v roku 1978, pričom zberom získali doklady o jej osídlení počas eneolitu, staršej doby bronzovej a stredoveku (Ištok–Ižóf 1978). Na základe informácií od miestnych občanov už v tom čase konštatovali, že tu bolo ťažbou zrejme zničené aj pohrebisko inhumačného charakteru. Tento predpoklad potvrdili predovšetkým nálezy, objavené v súvislosti s postupujúcou ťažbou piesku, ktoré získalo Vlastivedné múzeum v Galante v rokoch 1982–1983 od miestneho občana L. Bartakovicsa (Točík 1984). Podľa údajov, ktoré uviedol, mali pochádzať z dvoch rozrušených hrobov. Hrob 1 bol údajne zapustený do hĺbky 80 cm a pri hlave zosnulého boli nájdené tieto predmety: bronzová drôtená náušnica pri jednej strane lebky,

Obr. 1. Tomášikovo, hrob 1. 1.–3. liate bronzové kovania, 4. bronzová náušnica s voľným drôteným záveskom (špirálka z drôtu, perla z dvoch kusov bronzového plechu), 5. korálik amforovitého tvaru z čierneho skla, 6. fragment koráliku z čierneho skla, 7.–9. koráliky tvaru melónového jadra zo sklenenej pasty (tmavomodro-zelený, zelený, tmavomodrý), 10. kotličovitý korálik zo sklenenej pasty tmavomodrej farby.

Obr. 2. Tomášikovo, hrob 2. Hlinená nádoba.

pri druhej strane 3 liate bronzové kovania a 6 perál zo sklenenej pasty, respektíve skla (obr. 1). Z hrobu 2, ktorý mal ležať ca 30 m od prvého, pochádza hlinená nádoba (obr. 2).

Nálezy z Tomášikova predstavujú fragmenty z inventára včasnostredovekého pohrebiska inhumačného charakteru. So štvorcovými kovaniami s rozetovým motívom, ktoré boli nájdené v hrobe 1 sa stretáme aj v jazdeckom hrobe z 757 z Holiarov, či jazdeckom hrobe 80 z Komárna (Točík 1968, 111, Taf. LXXXVI:12–18; Trugly 1987, 270, Taf. XXIII:1–5). Spomínané kovania tvorili súčasť ozdôb konského postroja, čo potvrdzuje aj nálezová situácia z hrobu Komárna, ktorý je podobne ako hrob 757 z Holiarov datovaný do druhej polovice 8. storočia (Trugly 1987, 281, 284). Súčasťou postroja mohlo byť pôvodne aj obdĺžnikové kovanie zdobené štvorlístkovým prelamovaním,

ktoré patrí medzi neobvyklé výzdobné motívy na avarských kovaniach. Motív štvorlístka, ktorého laloky kruhového tvaru však boli situované tesne vedľa seba sa ojedinele objavil na plechových kovaniach z pásovej garnitúry z pohrebiska v Jászapáti, kde sa našli v hrobovom celku s liatymi nákončiami zdobenými esovitou úponkou (Madaras 1994, 52, Taf. XXIV: 174/6).

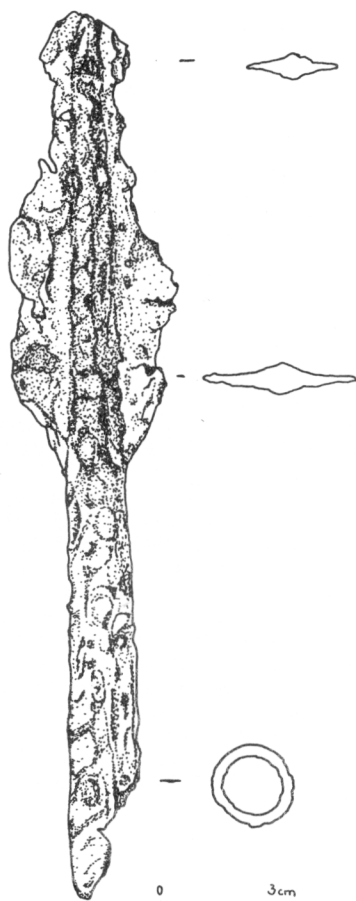
Okrem bronzových kovaní, súčasťou hrobu 1 je aj ženský šperk, menovite náušnica z bronzového drôtu. Jednoduché drôtené náušnice s perlou patria medzi častý inventár včasnostredovekých hrobov. Treba však zdôrazniť, že v našom prípade sa stretáme so skôr ojedinelým exemplárom, ktorého voľný závesok tvorí drôt zakončený perlou z bronzového plechu, ozdobený v hornej časti smerom nadol rozšírenou špirálkou. Ako sa ukazuje, všetky základné typy náušnic so špiralovými záveskami nastupujú v západnej časti avarského kaganátu na prelome 8. a 9. storočia, odkiaľ sa neskôr ďalej rozšírili západným a severozápadným smerom (Szöke 1992, 853). Tomuto datovaniu zodpovedajú aj nálezy náušnic so záveskami z perál z bronzového plechu. Korálky z hrobu 1 tvorili súčasť náhrdelníka. Tri korálky zo sklenenej pasty tvaru melónového jadra patria medzi najčastejšie sa vyskytujúce typy perál. Ich výskyt vrcholil v 8. storočí (Čilinská 1975, 87). Podobne, kotúčovité korálky z toho istého materiálu patria medzi bežný inventár hrobov z tohto obdobia. Sklenené korálky amforovitého tvaru sú typické pre oblasť západného Maďarska, kde sa vyskytujú v prvej polovici 9. storočia (Szöke 1992, 874–875). Nálezový celok hrobu 1 z Tomášikova zodpovedá najstarším nálezom korálok amforovitého tvaru z pohrebiska v Zalakomári, pri ktorých sú tieto exempláre sprevádzané korálkami tvaru melónového jadra a kotúčovitými korálkami, pričom podiel korálok tvaru melónového jadra má rýchle klesajúcu tendenciu (Szöke 1992, 874).

Prihliadajúc na nejasné nálezové okolnosti, hodnotenie takého poznatku, akým je udané miesto uloženia nálezov, neprinesie relevantné závery. Vzhľadom však na šperk, v prípade hrobu 1 išlo pravdepodobne o ženský kostrový hrob. Nálezy kovaní poukazujú na to že, do hrobu bol snáď vložený aj kôň. Vychádzajúc z datovania hrobových celkov s nálezmi kovaní z konského postroja, náušnic so špiralovými a plechovými záveskami a korálok amforovitých tvarov datujeme na ich základe hrob 1 z Tomášikova do neskorobavorského obdobia, presnejšie do záveru 8. storočia. K datovaniu hrobu 2 z tejto lokality máme k dispozícii len hrncovitú nádobu so šikmo zrezaným ústím vyrobenú na ručnom kruhu, ktorú môžeme

len rámcovo zaradiť do 8. storočia. Plastický prstenec umiestnený na jej dne a jamka v strede nádoby sú podľa všetkého odtlačkom osi ručné-hrnčiarskeho kruhu (Béreš 1985, 32).

Okrem nálezov pochádzajúcich údajne z hrobov, do zbierok Vlastivedného múzea sa z lokality „Pri cintoríne“ dostal aj železný hrot kopije s dlhou úzkou tuľajkou a rozšíreným listom odsadeným od tuľajky (obr. 3). Tuľajka má kruhový prierez, listom prechádza v celej jeho dochovanej dĺžke výrazné stredové rebro zakončené hranou. Vzhľadom však na to, že v prípade železnej kopije ide o nález zberového charakteru, musíme sa uspokojiť len s jeho rámcovým datovaním na základe typológie. Napriek tomu, že list kopije nie je dochovaný v celosti, nazdávame sa, že ho môžeme priradiť k typu IVa podľa A. Ruttkaya, ktorý ho datuje do 9.–13. storočia (Ruttkay 1976, 301). Zatiaľ čo úzka tuľajka a predpokladaný široký list sú v rámci typologického vývoja skôr archaickými znakmi, zosilnené stredové rebro býva považované za progresívny prvok (Ruttkay 1976, 301). So stredovým rebrom avšak na kopiji s úzkym listom sa stretáme už pri staromaďarskom náleze z Tiszabездé z prvej polovice 10. storočia (Kovács 1978, 67, Taf. 59:11). Vychádzajúc tak z datovania A. Ruttkaya a L. Kovácsa, zasadzujeme spomínaný nález do 11.–12. storočia.

Územie, ktoré obklopuje lokalitu, kde boli nájdené aj analyzované neskoroavarske nálezy, je okrem preukázateľnej hustoty osídlenia od praveku po stredovek pozoruhodné aj z hľadiska ďalšieho získaného poznatku. Hoci zo včasnoslovanského obdobia registrujeme len jeden nález – urnu bez nálezových okolností z neznámej lokality v Tomášikove (Fusek 1994, 253), jej výskyt v tomto prostredí nie je nakoniec až tak prekvapujúci. Nález tvorí totiž súčasť línie včasnoslovanského osídlenia ťahajúceho sa od Abrahámu, Malej Mače, Košútov, Mostovej a Tomášikova (Fusek 1994, 154–155, 202, 208), ktorá sa kryje s jedným z pásov už spomínaných pieskových presypov. Táto skutočnosť je dokladom, že ani v tomto období neboli osídľované len územia so stabilizovanými hydrologickými pomermi, hoci viažuc sa na osobitné priestorové útvary, pieskové duny – mohli tam byť zakladané len malé osady. Rozsah pohrebiska zo záveru 8. storočia v Tomášikove je vzhľadom na nálezové okolnosti ťažké presnejšie vymedziť. Vychádzajúc však z ostatných poznatkov o mikroregióne v ktorom sa nachádzalo, predstavovalo pravdepodobne menšie, či stredne veľké pohrebisko, ležiace za hraničným pásmom vymedzeným pohrebiskami z obdobia avarskeho kaganátu na lokalitách ako Senec–Čataj–Pác–Čierny Brod–Šaľa. Ako sa ukazuje na základe mladších nálezov z 10. storočia, situácia sa ani v tomto období výraznejšie nezmenila. Tzv. staromaďarské pohrebiská v širšom regióne sa naďalej vyskytujú na lokalitách rovnakého charakteru, t.j. pieskových presypoch v spomínaných zónach – Malá Mača (Fodor–Struhár–Jakab 2002), Košúty (Chropovský 1955), Vozokany (Chropovský 1954). Hoci niektoré polohy neprestali byť osídlené ani v neskoršom období, vo období vrcholného stredoveku nastáva v procese osídľovania

Obr. 3. Tomášikovo, nález zberového charakteru. Železný hrot kopije.

k prelomu. Je preto možné, že najstaršie zachytené stopy po osídlení na rovine, teda na pôvodne vodou ohrozanom území, v polohe Tomášikovo-Horné húsie sú už predzvesťou takéhoto vývoja (Kuzma 1983).

Použité pramene a literatúra

- BÉREŠ, J., 1985: Keramika na tzv. avarských pohrebiskách a sídliskách zo 7.–8. storočia na Slovensku. SIA 23, s. 15–65.
- ČILINSKÁ, Z., 1975: Frauenschmuck aus dem 7.–8. Jahrhundert im Karpatenbecken. SIA 23–1, s. 63–96.
- FODOR, R.–STRUHÁR, V.–JAKAB, J., 2002: Staromaďarský jazdecký hrob z Malej Mače. AVANS 2001, 205–206, obr. 157.
- FUSEK, G., 1994: Slovensko vo včasnოსlovenskom období. Nitra.
- CHROPOVSKÝ, B., 1954: Belobrdské pohrebište vo Vozokanoch na Slovensku. AR 6, 608, 621, 625–626, 710, 716.
- CHROPOVSKÝ, B., 1955: Výskum staromaďarského pohrebiska v Košútoch. SIA 3, 264–275
- IŠTOK, P.–IŽÓF, J., 1978: Tomášikovo – Pri cintoríne (lokalita č. 31). Nálezová správa. Archív VM Galanta.
- IŠTOK, P.–IŽÓF, J., 1990: Podmienky vzniku a vývoja osídlenia krajiny dolného toku Váhu vo svetle geografických a archeologických prieskumov. Študijné zvesti AÚ SAV v Nitre, 145–170.
- KRASKOVSKÁ, L., 1962: Pohrebisko v Bernolákove. SIA 10-2, 425–476.
- KUZMA, I., 1983: Nálezová správa AÚ SAV v Nitre 10376/83.
- KOVÁCS, L., 1978: Über die ungarischen Lanzen aus dem 10.–11. Jahrhundert. Mitteilungen des archäologischen Instituts der ungarischen Akademie der Wissenschaften 7. 1977, 61–73, Taf. 58–60.
- MADARAS, L., 1994: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Jászapati. Debrecen–Budapest.
- SZŐKE, B.-M., 1992: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn. In: Daim, F. (Hrsg.): Awarenforschungen. Studien zur Archäologie der Awaren. Band 2. Archaeologia Austriaca – Monographien I, Wien, 841–96.
- TOČÍK, A., 1968: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava.
- TOČÍK, A., 1984: Nálezová správa AÚ SAV v Nitre 10598/84.
- TRUGLY, A., 1987: Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komarno. SIA 35–2, 251–344.

Zusammenfassung

Beitrag zur frühmittelalterlichen Besiedlung von Tomášikovo und in der Umgebung, Bez. Galanta, Slowakei

Der Beitrag analysiert einige Funde von Tomášikovo, die bisher noch nicht publiziert wurden. Es handelt sich um Gegenstände von zwei Gräbern aus der frühmittelalterlichen Grabstätte (Abb. 1, 2). Von derselben Lokalität stammt noch eine Lanzenspitze (Abb. 3), die als ein Streufund gefunden wurde. Das Grab Nr. 1 datiert man aufgrund der Funde ins Ende des 8. Jhs., das Grab Nr. 2 ins 8. Jh. Beide Gräber waren ursprünglich ein Bestandteil der spätawarischen Grabstätte, die durch den Sandabbau zerstört wurde. Den Fund der Lanzenspitze datiert man aufgrund der Typologie in das 11.–12. Jh.

Abbildungen:

1. Tomášikovo, das Grab Nr. 1: 1–3 – gegossener Bronzebeschlag, 4 – bronzener Ohrhänger mit einem freien Drathanhänger (Drahtspirale, eine Perle von zwei Stücken Blechbronze), 5 – Glaskoralle in einer Amforeform, 6 – ein Korallefragment aus farblosen Glas, 7–9: Glaskoralle in einer Form des Melonenkerns (dunkelblau-grün, grün, dunkelblau), 10 – dunkelblaue Glaskoralle in der Form einer Scheibe.
2. Tomášikovo, das Grab Nr. 2, Tongefäß.
3. Tomášikovo, eiserne Lanzenspitze.